

ACC. N:R M. 15042: 1-8.

Landskap: Skåne Upptecknare: Helmer Andersson, Brösåarp
Härad: Albo Berättare: " " "
Socken: Brösåarp Berättarens yrke: smidesmästare
Uppteckningsår: 1961 Född år 1894 i Ö. Kännstorp

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Hästseldon. s. 1-8.

N. No. 169

16/2-61

Skriv endast på denna sida.

HÄSTSELDON

Frågelistan avser den nutida hästselen, delvis dock under jämförelse med äldre former.

Bogträn

1. Hur kallas bogträn på Eder ort: bogträn, lokor, lokträn, sela-klavar, bogskidor, okträn osv.
2. Liknade de bogträn som senast var eller fortfarande är i bruk på Eder ort närmast fig. 1 eller fig. 2. - Är anordningen för bröstremmen nedtill som fig. 1, dvs järnbeslag, som på ena träet bildar en ögla och på det andra ett hak, över vilket den färdigspända remmen krängdes vid selningen? Eller utgöres bröstbindslet av en kedjelänk med krok som fig. 2. - Hur är dragremmarna fästade, är det hål genom bogträna från kant till kant genom vilka dragremmarna trädas med ena hälften genom hålet och andra hälften utanpå bogträet (fig. 1) eller förekommer små järnhyskor som fig 2.
3. Hur kallas dragremmen, dragläder, dragåder, drätta, drotta, rom osv.
4. Är bogträna flata på baksidan eller halvrunda och förtjockade på mitten?
5. Är dessa sentida bogträn utrustade med fasta stoppningar eller använder man lösa putor? Hur kallas fasta stoppningar? Loker. Hur kallas lösputor: bossa, lösbossa, ringputa, krans, bogträpås, halsduk, selaputa, lösbont, buogkuppin, loka osv.
6. Anses den lösa putan vara senare än fasta stoppningen. Vet man när den lösa putan kom i bruk och från vilket håll.
7. Hur är lösputan konstruerad, göres den i ett stycke som är ihopböjt till en ring eller tillverkas den i två delar som är sammanfogade med varandra vid de öppna ändarna. Eller har lösputan formen av en sammanhängande ringformig dyna med tjock kant eller valk framtill. - Även uppgifter om materialet om det är av

skinn, tyg; stoppning av halm, hår osv, är av stort värde.

8. Har lösputa av filt förekommit? Är den gammal? Namn?
9. Anbringas lösputan lös på hästen eller är den fastsatt vid bogträna? Med remmar och spännen kring träna? Eller genom korta remstumpar som spikas fast vid bogträna?
10. Har olika typer av bogträn uppkallats efter sin förmodade härkomst- eller invandringsort, t.ex. värmlandslokor, jämtlandssele, skånska-, halländska bogträn osv.?
11. Vad är värmlandssele? Har den använts, när kom den i bruk och i vad skilde den sig från andra selar?

Däckel

12. Hur heter den detalj i hästselen som sitter på hästens manke och uppbär skaklar, kärrarmar eller draglinor: däckel, däck, kåpa, selakappa, selkrok, selbåge, selhuvud, ranke, selaranka, orv, selorv, selbukt, ryggträ, sadel, silakacke, hövre osv.? Ifall flera namn förekomma ange vilka som äro äldre och vilka yngre. Eller avsåg man med olika namn olika konstruktioner?
13. Vilken är den däckel som nu är eller senast var i bruk på Eder ort, består den av två stoppade putor, sammanhållna av en kort järnbåge, varå putorna kan leda? Eller utgöres däckeln av en bred, skinnklädd järnskena eller läderrem med en dyna på vardera sidan mot hästryggen? Hur gamla är dessa däckelformer på Eder trakt? Användas de till både åk- och arbetsselar? Avser namnet däckel möjligen just dessa former?
14. Beskriv de däcklar eller selkrokar som tidigare ha varit i bruk på Eder ort. Var de av järn? Med fasta eller ledande klackar (kläppar, klampar, selapungar)? Varklackarna stoppade eller har man använt lösa ryggputor? Kommer man ihåg däcklar av trä, ben eller horn? Hur var dessa konstruerade?
15. Hur kallas de remmar (tidigare ibland kedjelänkar) som löpa från vardera ändan av däckeln ned i selringarna och uppbära skaklar eller draglinor: upphållsremmar, upphänge, uppåra, uppbinne, uppstalära osv.?
16. Använder man förbindelseremmar mellan betslet och däckeln för att hålla hästens huvud lagom högt? Både i åk och arbetsselar? Är bruket gammalt? Hur kallas dessa remmar: stuptygel, oppstans-

tygel, snöppeltöm?

17. Använder man förbindelseremmar mellan bogträna och däckeln? Hur kallas dessa? Stretremmar? Hur gammalt är detta bruk?
18. Har springgjord förekommit (remmen under hästens buk från ena kanten av däckeln till den andra för att hindra däckeln glappa på hästryggen)? Hur kallas den: springgjord, ränngjord, tvånggjord, bröstgjord, stänggjord, selgjord? Är springgjorden i bruk sedan gammalt? Användes den även på arbetssele?
19. Har svansrem eller ryggstycke (rumpa, rumpeläder, lännastreck), remmen från däckeln längs hästens rygg, alltid förekommit? Hur kallas det parti som ligger under hästens ^{svans:}svanskappa, rumpetång, rumpkavel? Har det hänt, att det sistnämnda partiet av svansremmen utgjordes av en kort tråkavel?
20. Förekommer baksele eller hindertyg (bakgjord, byxor, broker, lännastreck, strek, stryksele, ravsele, selje osv.)? Vid arbets- eller åksele eller båda delarna? Är den gammal på Eder ort? Ange dess namn, beskriv den i korthet och ange hur och var den är fastsatt vid den övriga selen.

Selring med tillbehör

21. Hur heter den järnring vid vardera sidan om hästen vid vilken uppehållsremmar från däckeln och dragremmar från bogträna var fastgjorda: selring, ale, ålring, årdring, drottring osv.?
22. Har under denna ring använts någon skyddande puts? Eller trätrissa? Namn?
23. Hur kallas den förbindelselänk varmed skakeln fästades vid selringen: årda, åle, ala, ahlmärla, selåra, selöra, seltunga, seltamp, selsinka, selhasp, selakorra, dragtamp, knappåder osv.? Var denna förbindelselänk, som således var avsedd för att trädas i hålet på skakeländan och fästas med selpinne på utsidan, alltid av järn? Eller var den i äldre tider av läder? Beskriv anordningen och gör enkla skisser.
24. Hur heter den pinne som man fastläste skakeln med: selpinne, selasticka, selknäppe, selaknapp, selakack, snavesticka, knavricka osv. Var den av trä? Sedan av järn? Var den i äldre tider av ben?

25. Var selringen i bruk så länge som draghästen överhuvud användes? Är den fortfarande i bruk? Eller ersattes den enkla, runda ringen sedan med ett stort spänne? Hur kallas det? Användes sådana spännen måhända endast till åkhästar eller parhästar? Hur fastsätts skaklarna och draglinorna vid dessa spännen?
26. Kommer man ihåg att man i stället för selring eller spänne i äldre tider använt ett vinkelböjt stycke av trä eller ben (horn), s.k. selknä, bogskott osv.?
27. Har det förekommit att man varken använt selring, selknä eller spänne utan spänt fast dragremmar från bogträna direkt vid skakeländarna? Om så varit fallet beskriv noga tillvägagångssättet.

Huvudlag och tömmar

28. Hur kallas huvudlaget: huvudlag, huvudstol, betsel osv.?
29. Hur kallas den delen på huvudlaget, som lägges i hästens mun: betsel, träns, mil, munbit osv.? Har man kännedom om tränsar med två vinkelböjda sidstycken av ben, horn (även gethorn) eller trä, förenade genom en rak stång, munkavel, av trä eller ben?
30. Har man använt kapson, dvs. ett böjt järn över hästens nosben i stället för betsel?
31. Av vilka delar består en enkel tøm och hur kallas den: tøm, tåt, fitsar, eisar?
32. När kom korstömmar för parhästar i bruk?
33. Vilka partömmar hade man innan korstömmarna kommo i bruk? Använde man vanlig enkeltøm som fästades vid betslet på vardera yttersidan av spannet, medan hästarna sammanbundos med varandra vid innersidan av betslen med kort rem eller tåt? Hur kallades detta mellanbindsle: mellantøm, meltøm, milåstot osv.? - Har i stället för rem eller rep använts mellanlänk i form av tråkavel med hål eller knäpphake vid vardera ändan? Beskriv anordningen.
34. Var det någon skillnad i användningen av korstömmar och senast beskrivna enkla partömmar? Korstömmar endast vid finare åkning, enkla partömmar vid lastkörning och körning i jorden?
35. Har det hänt att man kört draghästen utan tøm och att den i stället letts i grimskäftet?

36. Har det hänt att körkarlen ridit på draghästen och på så sätt lett den? Vid vilka tillfällen har sådant förekommit?

Olika seldonstyper

37. Har bröstsele eller bringsele förekommit, en anordning vilken är lagd omkring hästens bringa och vari han drar i stället för bogträn?
38. Användes bröstselen allmänt eller endast vid vissa tillfällen, t. ex. när hästen blivit selbruten eller endast vid särskilda körs-
lor osv.?
39. Är bröstselen gammal? Kan man konstatera att dess användning ö-
kats under den senare tiden eller tvärtom?
40. Beskriv en typisk bröstsele och namngiv dess olika delar.
41. Äro parselar eller stängselar i bruk? När började de användas? Vilka förändringar av den gamla seldonstypen åstadkommo stäng-
selarna? Fästen för stängkoppel vid bogträna? - Användes stäng-
selar företrädesvis vid finåkning eller även vid-arbetskörning?
42. Känner man till kollerselar? När kom dessa i bruk, i vad skil-
jer de sig från andra selar? Användes de endast vid finåkning?
43. Har man i hästselen använt bjällerkransar och klockor av olika
slag? Endast i helgdagsselar? Beskriv dem, ange namn och plats
för dem. Brukades sådant endast på vintern?

Bogträn

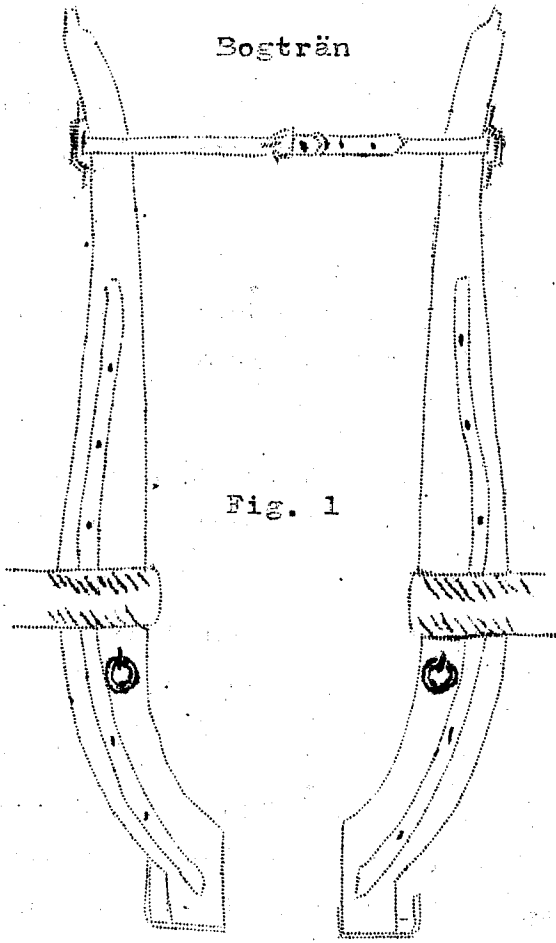

Fig. 1

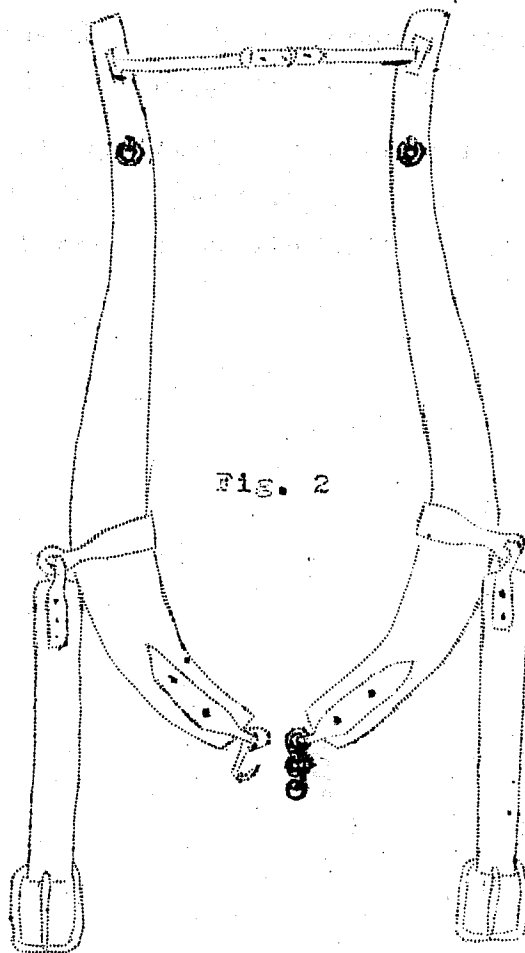

Fig. 2

10.12.1959.

HH

Enligt prägelint 169

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

NM169

- 1 Kallas för bogtrön
- 2 Liknar fig. 2 i vissa fall med brästrem så
det är en bred ägla i vardera bröstjämen i ändarna
medell., i andra fall avslutas bröstjämen (skinnarna)
med en bresk där bröstlänken sätts fast och i det
andra med en ägla som nämnda länk är fastsatt.
Dragrummarna (draglåderna) är sydda om en ring
som läggs i en bresk som är fast i boghäftet
- 3 är klargjort
- 4 bogtröna är beborunda o fjärbordade på mitten
- 5 silaputarna är lösa och knäpussas om bogtröna med
samma.
- 6 Den lösa putan är snarare, den är sydd i ett
stycke med velt fram till och är sammanknipp
ände upp till, jag tror att den kommer först
från Tyckland som så mycket annat av sadel
makeri, fram näg i bruk i början på alla stul

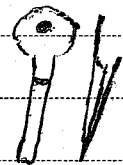
Den fasta putarna värdi mer till finare
seldan och tättare värdi mer när int
brinnans för värderna, den vanligaste metern
alen till flappning o putarna när näthär som
isolerade bra, den fick int o mycket värme

8 putar en full var förkommit o bilen anfall
ning, värdade sig avskilt, kallades fullputa
9 är luvrad

10 Traligen, jag aut int om de här använda kallades
skänke, dusch eller något annat

11 Jag tycker att figur ett skulle vara värdlandiska

12 Den som jag kallade för dökul o lula thane
den övriga namnen är äkta för mig utom
relakoske det är ersättning för skokelrum vid
star förslitning och gjordes dels av järn, dels
av trä

3

→ detta spiss av smidd relakoske, den av trä var
sna änden vertikalt den sna vertikalt om kuls på
mitten

14 Både sarterna hos varit oventiga, slappningarna
i både fallen kallades för däckelguter, något annat
som däcktes kan jag inte minnas

15 nemnet här var uppstämningssummer eller
förtäringssummer, jag kan tillägga att det
var mycket riktigt med inställningen av dem
för olika dragtid, dragtidet skulle alltid
vara i sål vinkel med dragtidet

16 Dessa summer var till hjälp till båda tunnudet
i hållning på hösten, användes endast vid fins
körning, kallades för uppstämningstyggar, användes
nog under pruvnings dagar, var prästlande för
hästarna

17 Har inte någon aning om dessa summer

18 Kallades för selgjord eller luckgjord och var
fästad i dragstäljerna (avslutningen av dragstäl-
na) selgjorden var nödvändig för att hösten
skulle kunna dragas bort och hålla igen när man

- berkar, därför medvändig i alla seler
- 19 Pumpulider var nemmet, bestod av tre delar
avsedda de två bännerummen, den tredje avsett för
rumpa = mans, rumpulid = kölliden av svensken
rumpulid skint för mig, var inte till annat
än av läder, Pumpulider var liksom 16 m
hjälps att hålla hästarna i stillning och hålla
endast till stalselarna
- 20 Lindulid till giggeren som var en speci-
alitet och inte lik andra seler, jag var glömt
den därför att jag nästan inte haft med selen
att göra
- 21 Dragsejlar, förutom lädret, fästas på draglinor
och seljorden
- 22 Nej
- 23 Selara, seltunga del som selahuset seltar i
som stäpps skideln, Seltunga är den
ändan av rummen som stäpps genom seljon

i selgjärden stompulver, selkapsi = sitara, selakusa =
selakusk av trä (selpinne) som tidigare dels av trä dels av järn.
märkfärligt genom skin när ses i grovheten & är
fins del bitlar, så får vi inte glömma skelsum-
marna som har haft mycket stor användning
ämnestane för till & medellång häring (mulet).
en del av de nämnda namnen i frågesamtalet
är ännu av mig.

24 frågan brukad i frågeindel

25 är ej kunnig att kenna denna fråga

26 och 27 samma motiv som i fråg. fråga

28 Urudolat eller bitlar skänk benämning

29 Milla st. stäl mila, stäng, sal, gummi.

Träns är den urudolat för bit som används
i sidhjul så bander ej användes, har ej
kännetecken som annat än här ovan nämnt

30 Del har förkommit bitlar som ej förbitlar
sig med att ha föremål i munnen, då har Napson
 varit närandig

- 31 Töm, Töt = färlingsringstäm, som andra stände
- 32 Traligen då man började bura bälarna i gror
färligen om då det användes som dragor
- 33 Mellan traligen färlingsring ex excellentim
Var inte väl eller burt talat om annat
- 34 Traligen användes alltid vid påskning, spulle
3 eller fler buras i ludd användes ena för
färlingsstäm
- 35 7 miska fall vid inbörningarna en burt
men ofta budadra
- 36 Var ganska vanligt vid sätfrusktsburtbörning
i början på seklet
- 37 7 många fall då burtar varit omme eller
skadade i lagarna
- 38 samma var som föregående
- 39 Var ganska vanligt för 30 år sedan då mest
material var burtare och vagnar, var att
burtalen tillhör detta århundrade

40 Brästduken var betydligt och trädde på
över Malsen och märlas på med vanlig
selgjord, näppe särskilda benämningar
tror jag inte ett del fans, men rummen
äner bringan var ca 10 cm bred

41 Där den användes särskilt förtjörande.
I Skine för den använt i flera århundraden.
Skilnaden är bara att det finns brösttyg =
Kängtyg (tänk fört i i vänster bogträ
och ägla med fjäderbruk i höger bogträ, därav
namnet högersida och använt förhållande
vänstersida, användes vid alla tillfällen
då särskilt användes för vagn

42 Malleruter användes endast för finskning
tillhör pruvats dagar, skilnad inga ändar
av bogträna upptill, rampständer, färskallet
eller i många fell stunderstag, beskrivningen
inte fullständig, det fans både hel & halvskallor

43 Adelsmännen och ofta även andra ständs
personer hade ^{na} som finisken ofta kjul med
gummiringar, dessa gick tygt särskilt
de västerna skrivade, de befordes kjaller
kransar även klockorna hade en dunnare kling
än den som användes vid rikshörsning på
vintern.

Jeg har nu besvarat denna min färligda
syngift, att det tillt an beror på att jag fullt lid
berande på att jag är skaded i Neger bond
dären den dåliga skrivningen, beppas att jag
i någon mån begit mitt skä till stöken,
jag vet att min beskrivning inte är fullständig
särskilt i detta avseende, att jag har in det beror
på att jag som jag hade jämt har en svår
svårhet och för övrigt varit intresserad av väster
Högskolningsfullt
Erikur Andersson